

УДК 004:141.319.8

Н.В. Ніколаєнко,
*кандидат філософських наук,
доцент кафедри НТУУ «КПІ»*

ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ В АНТРОПОЛОГІЧНОМУ КОНТЕКСТІ

У сучасному суспільстві пріоритетні напрями розвитку як конструкторських розробок, так і наукових досліджень визначають інформатика та комп'ютерна наука. Новітні автоматизовані інформаційні технології стають невід'ємною частиною усіх сфер життєдіяльності людини.

Актуальність даної статті продиктована й тим, що сучасні інформаційні технології трансформують сферу комунікації, сферу самого буття (породжують нові віртуальні простори, нову мову), сферу пізнання (отримання і обробки даних), а також сферу дозвілля. Зокрема, йдеться про зміни, пов'язані з процесами кіборгізації тілесності (під впливом біо-, нано-, медичних технологій); а також зміни в характері самої комунікації та сфері когнітивних практик (пов'язаних із штучним інтелектом).

Сучасна людина живе в світі неймовірних спокус, можливостей вибору, потоків інформації, дедалі більше перетворюючись на об'єкт технологій маніпулювання, які постійно вдосконалюються. У зв'язку з цим осмислення трансформаційних можливостей сучасних технологій має відбуватися на підставі розуміння цілісності людини. У цих умовах надзвичайно важливим є антропологічний контекст технологічного процесу, що передбачає подолання технократичного підходу до осмислення людини.

Впровадження інформаційних технологій в антропо- та соціосферу суттєво змінюють аксіологічні орієнтації сучасного суспільства. Серед цінностей домінуючими стають інновації, електронні гаджети, соціальні мережі й т.ін. Своєю чергою традиційно усталені базові цінності – життя, сім'я, освіта, свобода, любов, творчість – зазнають суттєвих трансформацій, оскільки виявляються пов'язаними з процесом віртуалізації.

Згідно із сучасними теоріями інформаційне суспільство можна

визначити як суспільство нового типу, яке формується в результаті технологічної революції, основою якої є розвиток і конвергенція інформаційних і комунікаційних технологій.

Віртуальна комунікація відкриває перед сучасною людиною нові перспективи. З одного боку, з'являються нові можливості:

- можливість самовираження серед широкого кола людей;
- безмежний вибір можливостей для знайомства і контактів;
- підтримка спілкування з близькими людьми, колегами на відстані;
- можливість отримувати інформацію «з перших рук» і миттєво повідомляти про значущі події самому;
- обговорювати питання і проблеми без цензури і тиску;
- набуті однодумців, обговорювати питання, що цікавлять, у професійному середовищі;
- відхід від проблем, породжених психологічними або фізичними труднощами в спілкуванні та ін.

З іншого боку, віртуальна комунікація значною мірою віднімає у сучасної людини:

- зобов'язання і відповідальність, властиві реальному спілкуванню;
- «реальних» друзів і близьких (для взаємодії з якими залишається усе менше часу);
- глибину спілкування (що компенсується його множиною);
- глибину розуміння Іншого і співпереживання йому; – відчуття власної необхідності Іншому;
- тривалі дружні стосунки і почуття;
- відповідальність, почуття обов'язку, політкоректність та ін. [1].

Можна констатувати, що різноманітність форм та способів комунікації трансформують не лише фундаментальні норми і цінності, а й наше світовідчуття, кидаючи водночас виклик і самій природі людини, її біологічній організації. Не встигаючи осмислити створені штучні інтелектуальні системи, людина перетворила себе на щось більше, ніж вона сама, побудувавши складний для себе, для своїх інтелектуальних можливостей світ, і тому людина не здатна чітко усвідомлювати і ефективно передбачати напрям свого власного розвитку [2, 84–90]. Таким чином, виникає загроза зміни біо-соціо-духовної природи людини, оскільки проектування і втілення в життя нових технологій має органічно включати філософське осмислення тих проблем, які вони здатні створити. Не

можна не погодитися з Е.Фроммом, який констатує, що «на сучасному етапі людина відчуває, що ідея завоювання природи на благо людства з мрії перетворилася на реальність, але це визиває стурбованість, адже, винайшовши нові більш досконалі засоби для володіння природою, людина втратила мету, котра одна тільки і наповнює усі ці засоби змістом – саму людину. В результаті, людина сама потрапила в розставлені нею тенета. Маючи на меті завоювання природи, людина винаходить машини, рабом яких стає сама» [10, 12]. Значною мірою сучасну людину потрібно розглядати вже як віртуалізований біосоціо-електронний суб'єкт, що має активність як у сфері своєї тілесної природи, так і в новій якості електронно-віртуального суб'єкта.

Поширення та використання таких технологій у щоденній практиці не лише значно впливає на світогляд людини, а й формує нову реальність. Як відзначає М.Кастельс, «наприкінці двадцятого століття ми переживаємо один з рідкісних в історії моментів. Момент цей характеризується трансформацією нашої «матеріальної культури» через роботу нової технологічної парадигми, побудованої навколо інформаційних технологій» [4]. Тому не викликає сумніву, що осмислення соціальних, онтологічних і культурних наслідків глобального впровадження інформаційних технологій має стати фундаментальним завданням сучасної філософії.

Свого часу Е.Тоффлер прогнозував, що в майбутньому в тіло людини будуть імплантуватися мініатюрні комп'ютери, які зможуть не лише усувати недоліки, а й підсилювати можливості людини, тобто відбудеться поступове стирання меж між людиною і комп'ютером [9]. Такі технології вже не можна розглядати як фантастику, адже вже сьогодні комп'ютер здатний імітувати практично всі чуттєві модальності від зорових образів до нюху. Зокрема, вже створено комп'ютерний пристрій (штучне око), що перетворює зображення на нервові імпульси, які посиляються в мозок за допомогою імплантованих електродів. Активно розвивається та втілюється на практиці імплантація електронних чіпів для відновлення функцій різних органів (серцевий стимулятор, штучне вухо).

Одним із засобів досягнення максимального прогресу в цій галузі є штучний інтелект, пов'язаний зі створенням штучного аналогу інтелекту людини. За останні десятиліття філософські рефлексії щодо цього питання репрезентує величезна кількість публікацій

вчених з різних галузей знань, в яких розвіялось багато ілюзій щодо самої можливості створення штучного інтелекту. Теоретичну і практичну сумнівність деяких футурологічних прогнозів спростовує, зокрема, дослідник теорії свідомості і штучного інтелекту Р.Пенроуз. Він вказує на суттєву відмінність між найдосконалішим «суперінтелектом» і мозком людини, яка полягає у тому, що навіть найпотужніший комп'ютер не може бути конкурентом у питаннях інтуїції та творчої уяви. Тобто, питання в тому, що наука ще не володіє теоретичною моделлю реального мозку і не має відповіді на питання, чи достатньо існуючих законів фізики для розуміння механізму функціонування свідомості. Отже, більшість вчених доходять висновку, що у найближчому майбутньому перспективніші для людства дослідження можуть бути реалізовані на рівні сканування людського мозку і зчитування інформації з нейронів з записом на електронні носії. Втім наразі проблема взаємодії штучного інтелекту і людини не має однозначних розв'язків, оскільки багато її аспектів потребують подальших досліджень.

Сьогодні дедалі більшого поширення набуває проект кіборгізації людини (кіберлюдина) як синтез біологічних і технологічних параметрів тілесності людини. Тобто, по суті, створюється новий тип людини, в якому й поєднується біологічне зі штучним. Розглядаючи кіборгізацію як перехід від біологічної еволюції до техноеволюції, прогнозується, що постбіологічний інтелект незабаром буде завантажуватися в роботів так само, як зараз завантажувється програмне забезпечення в наших комп'ютерах [11]. Таким чином, ставлення до технологій конструювання людської тілесності має не лише розглядатися в площині, що відображає питання та відповіді світоглядного характеру стосовно того, що є людина та які можливості творення штучного біологічного світу, а й визначати ті регулятиви, які будуть з'ясовувати межу втручання в глибини людської природності.

У сучасній науці розглядаються три основні підходи відносно кіборгізації: перший ґрунтується на повній відмові від кіборгів як таких, що повністю ворожі людині; другий передбачає максимальне зближення людського і машинного інтелекту; третій підхід займає проміжну позицію, яка передбачає співіснування людини і техніки, розвиток механізмів адаптації до технологічної реальності.

Поява феномена кіберлюдини змушує заново переглянути усталені концепції людини і технології, фундаментальні уявлення про те, хто така взагалі людина. Оскільки наразі стосовно неї стає припустимим новий тип технологічного вдосконалення, який раніше застосовувався виключно до речей та предметів. «Нова інженерія і техніка – це вміння працювати з різними природами (першою і другою, природою і культурою). Це уважне вислуховування себе і культури. Вислухати – означає зрозуміти, з якою технікою ми погоджуємося, на які обмеження своєї свободи підємо заради розвитку техніки і технічної цивілізації, які цінності технічного розвитку нам органічні, а які несумісні з нашим розумінням людини і її гідності, з нашим розумінням культури, історії і майбутнього» [5]. Не виникає сумніву, що застосування подібних технологій сприяє вдосконаленню та розширенню інтелектуальних та фізичних якостей людини. Тому постає питання філософського осмислення не так прогнозування майбутнього розвитку та застосування, як питання всебічної оцінки таких технологій.

Відзначимо, що з появою і стрімким розвитком комп'ютерних технологій, зокрема всесвітньої глобальної мережі Інтернет, сучасна людина фактично перетворюється на новий вид - людина, що кіберсоціалізується. Віртуалізація людини, спровокувавши введення до наукового дискурсу такого нового поняття як «кіберпростір», спричинило нову дискусію серед філософів. Так, у філософській думці акцентується увага на тому, що будучи невід'ємним елементом життя сучасної людини, кіберпростір не лише трансформує інформаційне середовище, а й впливає на саму людину, її свідомість та цінності. Так, проблему втрати ідентичності людини порушує філософ С.Жижек, наголошуючи на тому, що «кіберпростір розмиває поняття цілісного «я»» [3, 121]. Таким чином, різноманітність форм та способів сучасної комунікації, а також швидкі темпи перетворень, кидають виклик як усталеним нормам і цінностям, так і нашому світовідчуттю. Поряд із цим своєчасним постає і розгляд таких вічних філософських питань, таких як буття, свідомість, людина тощо.

Пронизуючи майже всі сфери життєдіяльності людини, динамічно зростає як кількість їх користувачів, так і кількість часу, проведеного людиною в кіберпросторі. Оскільки обмін інформацією, пошук роботи, спілкування між людьми й т.ін. переходять з

реального світу в світ віртуальний. Тобто, такі технології відіграють роль своєрідного посередника у відносинах між людьми і реальністю [12, 264]. Дедалі частіше можна спостерігати ситуації, коли «інституційні взаємодії перетікають у простір симуляції, в якому вміння користуватися машинами є важливішим і цікавішим за реальні людські взаємини» [6, 191]. Поєднання фантастичного світу за умови функціонування його за законами реальності, роблять віртуальний світ надзвичайно привабливим. Це проявляється, зокрема, в «одяганні віртуальних масок із бажаними рисами, запозиченими з константної реальності (у даному випадку також можна говорити про створення окремої віртуальної «особистості»); свобода ідентифікації (свобода у виборі імені, статусу, звичок тощо); свобода дій та висловлювань; поява так званої розчиненої тілесності, що виявляється у «відкиданні» реального тіла та перенесення у його віртуальний образ; віртуальна ідентичність, що характеризується множиною образів, сконструйованих ідентичностей» [8, 380–381]. Водночас, відзначимо, що поряд із новими можливостями нової комунікації втрачається духовна складова особистості. Йдеться про те, що «конкретні зв'язки однієї людини втратили справжнє людське сповнення, зникла довіра, розуміння..., водночас, індивіди сприймають... один одного відповідно до наявності (відсутності) критеріїв корисності і потреби» [7, 165]. Можна стверджувати, що технологічні посередники занурюють людину в свою технологічну реальність, формуючи людські переживання та інтерпретації реальності.

Таким чином, за рахунок небувалого масштабу розвитку інформатизації та інформаційних технологій у всьому світі спостерігається процес переходу людства до вищої стадії свого буття, а саме – інформаційної. Глобальна комп'ютеризація і інформатизація людського буття, небувалі технологічні інновації у сфері нанотехнології та генної інженерії спричиняють масштабні зміни в природі самої людини.

Сучасна людина майже весь свій час перебуває в полоні інформаційно-комп'ютерних технологій. Потреби людини в отриманні інформації, комунікації та встановленні взаємовідносин з іншими, дедалі частіше задовольняються саме завдяки кіберпростору. Соціальні мережі стають місцем, де людина має можливість позиціонувати

себе як завгодно, усвідомлювати свою ідентичність у кіберпросторі інакше, ніж у реальному світі. Втрата ж інтересу до реального світу призводить до аксіологічних трансформацій, відчуження людини і веде до повного занурення її у новий світопростір. Тому постає нагальна потреба того, щоб подальший розвиток та закономірності функціонування кіберпростору були провідним вектором сучасної філософської рефлексії.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Баева Л.В.* Социокультурные и философские проблемы развития информационного общества: учебное пособие (курс лекций) – Астрахань, 2016. – 130 с.
2. *Емелин В.А.* Технологические соблазны современного общества: предел внешних расширений человека // Вопросы философии. – 2010. – № 5. – С.84–90.
3. *Жижек С.* Киберпространство, или Невыносимая замкнутость бытия // Искусство кино. – 1998. – № 1. – С. 121.
4. *Кастельс М.* Информационная эпоха: экономика, общество и культура. – М.: ГУ ВШЭ, 2000. – 608 с.
5. *Розин В.М.* Понятие и современные концепции техники. – М., 2006. – С.243.
6. Смыслова морфологія соціуму. – К. : Ін-т соціології НАН України, 2012. – С. 191.
7. *Старостин И.А.* Кризис социальной идентичности: социально- философский анализ // Исторические, философские, политические и юридические науки, культурология и искусствоведение. Вопросы теории и практики. – Тамбов: Грамота, 2011. – № 4(10). – Ч. I. – С. 165.
8. *Сухомлин Р.Г.* Homo virtualis як образ людини інформаційного суспільства // Наукові записки Київського університету туризму, економіки і права. Серія: філософські науки. – К.: КУТЕП, 2011. – Випуск 10. – С. 380–381.
9. *Тоффлер Э.* Шок будущего. – М. : Республика, 2004. – 486 с.
10. *Фромм Э.* Человек для себя. – Мн. : Харвест, 2003 – С.12.
11. *Kurzweil R.* How to Create a Mind: The Secret of Human Thought Revealed. – New York : Viking Books, 2012.
12. *Verbeek P.P.* What Things Do: Philosophical Reflections on Technology, Agency and Design. Pennsylvania : The Pennsylvania State University Press, University Park, 2005. – P. 264.

Ніколаєнко Н.В. Інформаційні технології в антропологічному контексті.

Стаття присвячена філософському осмисленню сучасних інформаційних технологій. Актуальність роботи пов'язана з тим, що фундаментальні напрями розвитку конструкторських розробок і наукових досліджень сьогодення визначають саме інформатика та комп'ютерна наука. Зазначається, що за рахунок динамічного розвитку інформатизації та інформаційних технологій у всьому світі спостерігається процес переходу людства до вищої стадії свого буття, а саме – інформаційної. Передусім йдеться про зміни, пов'язані з процесами кіборгізації тілесності (під впливом біо-, нано-, медичних технологій); зміни в характері комунікації, у сфері когнітивних практик (пов'язаних зі штучним інтелектом).

Сучасна людина живе в світі неймовірних спокус, можливостей вибору, потоків інформації, дедалі більше перетворюючись на об'єкт технологій маніпулювання, які постійно вдосконалюються. Тому особливу увагу приділяється феномену кіберлюдини. Автор доходить висновку, що різноманітність форм та способів комунікації, втрата інтересу до реального світу призводить до аксіологічних трансформацій, відчуження людини і веде до повного занурення її у новий світопростір.

Ключові слова: інформаційно-комп'ютерні технології, віртуалізація, кіборгізація, кіберлюдина, кіберпростір, штучний інтелект.

Nikolayenko N. Information technology in anthropological context.

The article is dedicated to the philosophical comprehension of modern information technologies. The urgency of this work is related to the fact that the fundamental directions of development of design developments and scientific research nowadays determine precisely informatics and computer science. It is noted that due to the dynamic development of informatization and information technologies around the world there is a process of transition of humanity to the higher stage of its existence, namely information. First of all we are talking about changes related to the processes of cyborgism of corporeality (under the influence of bio-, nano-, and medical technologies); changes in the nature of communication, in the field of cognitive practices (associated with artificial intelligence).

The modern person lives in the world of incredible temptations, possibilities of choice, information flows, increasingly becoming the object of continuously improving manipulation technologies. Therefore, the author pays special attention to the phenomenon of a cyberman. The author concludes that the diversity of forms and methods of communication, the loss of interest in the real world leads to axiological transformations, the alienation of man and leads to full immersion in a new world space.

Key words: information and computer technologies, virtualization, cyborgization, cyberman, cyberspace, artificial intelligence.